

Dr. Öğr. Üyesi Pınar ÇAĞLI

**AIHM İÇTİHADİ ÇERÇEVESİNDE
YAŞAM HAKKI VE KÖTÜ MUAMELE YASAĞINDA
İSPAT REJİMİ**

İÇİNDEKİLER

DANIŞMANIN ÖNSÖZÜ	VII
TAKDİM	IX
ÖNSÖZ	XV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XXV
GİRİŞ.....	1
Terminoloji ve AİHS Sisteminde İspat Rejimine İlişkin Genel Çerçeve	11
Normatif Çerçeve.....	12
Kavramsal Çerçeve.....	17
İspat yükü.....	17
İspat standardı.....	29
Özerk bir kavram olarak “Makul Şüphenin Ötesinde İspat” standardı	36
İspat faaliyetinde tarafların mahkeme ile iş birliği yükümlülüğü.....	56

I. BÖLÜM

AİHS MD.2 VE MD.3'TEN DOĞAN NEGATİF YÜKÜMLÜLÜKLER BAĞLAMINDA İSPAT REJİMİ

A. AİHS md.2 ve md.3'e İlişkin Vakalarda Ortak İspat Rejimi: Özerk Bir Kavram Olarak Makul Şüphenin Ötesinde İspat ve Bu İspat Standardının Özel İlke ve Mekanizmalarla Geliştirilmesi.....	72
B. Kamu Görevlilerince Ölümcül Kuvvet Kullanılması: “Kesin Zorunluluk” Bağlamında İspat	76
C. Kişinin Devlet'in Kontrol/Denetimi Altında Bulunduğu Sırada Gerçekleşen Kötü Muamele ve Ölüm İddialarını Konu Alan Vakalarda İspat.....	86

1. AİHS md.3 Korumasının Kapsamı Açısından İspat	88
a. Asgari Eşik ve Nitelendirme Sorunu	88
b. İşkencede Amaç/Kasıt Unsurunun İspatı	95
2. Tomasi/Ribitsch Prensibi: Kişinin Devlet'in Kontrolü veya Gözetimi Altında Bulunduğu Hallerde İspat Yükünün Paylaştırılması	101
3. Usuli Yükümlülükler Uyulmamasının, Maddi Yükümlülükler Bağlamındaki Değerlendirmeye Taşınması: "Mahkeme'nin somut olayın koşullarını ortaya koyamaması nesnel olarak Devlet'e atfedilebilecek sebeplerden kaynaklanıyor ise, başvuruçunun iddialarını çürütecek somut delilleri sunma yükü Devlet'e düşer."	109
4. Alıkonma Koşullarına İlişkin Vakalarda İspat Rejimi	114
5. Devlet'in Denetimi Altında Bulunan Kişiler Açısından AİHS md.2 ve md.3 İhlali İddialarına İlişkin Vakalarda Öne Çıkan İspat Araçları	121
a. Mahkeme'nin Delillerin Toplanmasına İlişkin Yetkilerine Başvurması ve Yerinde İnceleme.....	121
b. Harici Aktörlerce Ortaya Konan Rapor, Veri ve Standartlar .	128
(1) İnsan Hakları Denetim Organlarınca Rapor Usulü Çerçevesinde Oluşturulan Belgeler (Periyodik ve Ad Hoc Ziyaret Raporları ve Tematik Raporlar)	129
(2) Uzmanlık Örgütleri ve İnsan Hakları Denetim Organlarınca Üretilen Standartlar	135
(3) HDÖ'ler Tarafından Sunulan Katkı: Üçüncü Taraf Sıfatıyla Müdahil Olma	141
c. Tıbbi Deliller	148
d. Silahlı Çatışmalar ve Terörle Mücadele Kapsamında Gerçekleştirilen Büyük Ölçekli Askeri Operasyonlardan Doğan Bireysel Başvuruların İlgili Devletlerarası Başvurunun Ardına Bırakılması	158
D. Zorla Kaybetme Eksenli Vakalarda İspat.....	163

-
1. Zorla Kaybetme Vakalarının AİHS md.2 Bağlamına Taşınmasında İspat: Gözaltına Alındıktan Sonra Haber Alınamayan Kişi Hakkında Ölüm Karinesi..... 169
    - a. Zorla Kaybetme Eksenli Vakalarda AİHS md.2 İncelemede İspat Yükünün Paylaştırılması 172
      - (1) Tomasi/Ribitsch Testinin Zorla Kayıplar Eksenine Uyarlanması: Gözaltına Alındıktan Sonra Haber Alınamayan Kişinin Akıbetine Dair İnanırdıcı bir Açıklama Sunmak Konusunda İspat Yükü Devlet'e Aittir. 173
      - (2) AİHS md.38 Bağlamında Delillerin Sunulmasında İş birliği Yükümlülüğünün Zorla Kayıplar Bağlamına Uyarlanması: Maddi Vakıayı Ortaya Koyacak Esaslı Deliller Münhasıran Devlet'in Elinde ise, Devlet'in İş birliğinden Kaçınması Halinde Başvurucunun İddialarını **Prima Facie** İspat Etmesi Üzerine İspat Yükü Devlet'e Geçer..... 177
      - (3) Zorla Kaybetme Vakalarında İspat Yükünün Devlet'e Geçirilmesine Dair Uygulamanın Gelişim Süreci 186
      - (4) Kuzey Kafkaslar/Çeçen Vakaları: Zorla Kaybetme Vakalarında İspat Rejiminin Olgunlaşması..... 208
    - b. Yaygın veya Sistemik İhlal Olgusunun AİHS md.2 ve md.3 Bağlamındaki İhlal İddialarının İspatındaki İşlevi..... 217
      - (1) Ame.İHM İçtihadında Zorla Kaybetme Eksenli Vakalarda Yaşam Hakkı ve Kötü Muamele Yasağının İhlaline İlişkin İddialarda İspat ve Sistemik İhlal Pratiğinin İspat Açısından Rolü..... 219
      - (2) AİHM Uygulamasında İhlalin Sistemik Bir Pratiğin Parçası Olduğu Yönündeki İddiaların Zorla Kaybetme Eksenli Vakalarda AİHS md.2'ye İlişkin İspat Rejimindeki Rolü 225
    - c. Devlet'in AİHS md.2 Bağlamındaki Pozitif Yükümlülüklerinin Kullanılması 234

(1) AİHS md.2'den Doğan Pozitif Yükümlülüklerin Usuli Boyutu: AİHS md.2'nin Maddi Yönden İhlal Edildiği Tespitine Varılamayan Vakalarda Usuli Yönden İhlal Tespiti	235
(2) AİHS md.2'den Doğan Pozitif Yükümlülüklerin Maddi Boyutu: Koruma/Önleme Yükümlülüğünün Kullanılması.....	242
2. Zorla Kaybetme Vakalarında AİHS md.3 Bağlamında İspat.....	256
a. Zorla Kaybetme Vakalarında Kayıp Kişi Bakımından Kötü Muamele Yasağı.....	256
b. Kayıp Yakınları Açısından AİHS md.3'ün Uygulama Alanı Bulması	267
(1) Kayıp Yakınlarının AİHS md.3 Korumasından Yararlanmasında İspatın Konusu: Çakıcı Testi ve "Özel Koşullar" Kriterinin Uygulanmasındaki Belirsizlikler.....	268
(2) Kayıp Yakınlarının AİHS md.3 Korumasından Yararlanmasında İspat Rejimindeki Belirsizlikler	282
(3) AİHS md.3'ün Mağdurun Yakınları Açısından Uygulama Alanının Zorla Kayıplar Eksenli Vakalar Dışına Çıkarılması.....	284
(4) Mağdur Yakınlarının Kötü Muamele Yasağının Korumasından Yararlanması Konusunda Ame.İHM Uygulaması	293
E. Ara Sonuç.....	297

II. BÖLÜM

AİHS MD.2 VE MD.3'TEN DOĞAN USULİ YÜKÜMLÜLÜKLER BAĞLAMINDA İSPAT REJİMİ

A. AİHS md.2 ve md.3 Bağlamında Usuli Yükümlülüklerde İspat Rejimi	321
--	-----

1. Usuli Yükümlülüğün İhlaline İlişkin İddialarda İspat Yükünün Konusu: Soruşturmanın Etkililiği	321
2. Usuli Yükümlülüklerle İlişkin Değerlendirmede İspat Yükünün Paylaşımı.....	333
3. Usuli Yükümlülükler Bağlamında Öne Çıkan İspat Araçları	337
B. AİHS m.2 ve md.3'ten Doğan Usuli Yükümlülükler Açısından Bağlamsal Yorum.....	341
C. AİHS m.2 ve md.3'ten Doğan Yükümlülüklerin Usuli ve Maddi Boyutu Bağlantısı	347
D. AİHS md.2 ve md.3 Bağlamında Sistematik İhlaller ve İspat.....	351
1. AİHS Sisteminde İdari Pratik Kavramı.....	356
2. İdari Pratik İddialarının İspatı Meselesi: İspat Standardı ve İspat Yükünün Paylaştırılması.....	362
a. Devletlerarası Başvurular Bağlamında	365
b. Bireysel Başvurular Açısından	377
3. Yaygın veya Sistematik İhlalin Bireysel Başvurularda Mahkeme'nin Olgu Tespiti Alanındaki Yetkilerine Başvurmasını Tetikleme.....	395
E. Ara Sonuç.....	397

III. BÖLÜM

AİHS MD.2 VE MD.3'TEN DOĞAN KORUMA/ÖNLEME YÜKÜMLÜLÜĞÜ BAĞLAMINDA İSPAT REJİMİ

A. Bireyin AİHS md.2 veya md.3'ün İhlali Riskine Karşı Korunması için Operasyonel Tedbirlerin Alınması Yükümlülüğü ve İspat: Osman Testi	414
1. Gerçek ve yakın bir tehlikenin varlığı.....	417
2. Bilinirlik/Öngörülebilirlik Kriteri: Tehlikenin Devlet Tarafından Bilinmesi veya Bilinebilecek Olması	421

3. Yetkili makamların kendilerinden makul olarak beklenebilecek tedbirleri almamış olması	426
a. Alternatif Tedbirler ve Yetkili Makamların Sorumluluğu Açısından Olmasaydı Olmazdı Testinin Reddi.....	428
b. Devlet'in Makul Tedbirleri Almamış Olduğuna İlişkin Tespitte Ulusal Hukukta Öngörülen Düzenleme ve Standartlara Uyulmamış Olmasının Esas Alınması.....	431
B. Makul Şüphenin Ötesinde İspat ve Negatif Yükümlülükler Bağlamında Benimsenen İspat Rejiminin AİHS md.2 ve md.3'ten Doğan Pozitif Yükümlülükler Bağlamına Taşınması.....	433
1. Güvenlik Güçleri Tarafından Gerçekleştirilen Operasyonlar Bağlamında AİHS md.2 veya md.3'ten Doğan Pozitif Yükümlülükler ve İspat.....	434
2. Devlet'in Denetimi/Kontrolü Altında Bulunan Kişiler Bağlamında AİHS md.2 veya md.3'ten Doğan Pozitif Yükümlülükler ve İspat.....	444
C. Çevresel Risk ve Zararların Konu Edildiği Başvurular: Osman Testinin Özel İspat Kurallarıyla Geliştirilmesi ve İspat	453
1. Çevresel Risk ve Zararlarda AİHS md.2 Bağlamındaki Koruma Yükümlülüğünün Çerçevesi.....	457
2. Çevresel Risk ve Zararlarda AİHS md.2 ve md.3'ün Uygulanabilirliği Meselesi	464
3. Çevresel Zarar veya Riskin Ortaya Konması ve Nedensellik Bağı Açısından İspat	474
4. Çevresel Etkiler ve Nedensellik Bağının Değerlendirilmesinde Başvurulan Mekanizmalar	478
a. İç Hukukta Yapılan Değerlendirmenin Esas Alınması ve Takdir Marjı.....	478
b. Uzman Görüşüne Başvurma.....	485
c. Hükümetlerarası Örgütlerin Ortaya Koyduğu Veri, Rapor ve Standartların Dikkate Alınması	489
d. Bilimsel Belirsizlik Sorununa Yanıt Aranması: İhtiyatlılık İlkesi.....	492

e. Bilimsel Belirsizliğin Söz Konusu Olduğu Hallerde Çevresel Etkinin Maddi Boyutunun Tartışılması Yerine Usuli Güvencelerin Öne Çıkarılması	515
5. Çevresel Meselelerde Başvurucunun İspat Yükü ve İspat Standardı.....	520
a. Çevresel Zararlar Bakımından AİHS md.2 Bağlamındaki Koruma Yükümlülüğünün Kapsamı ve İspat: Osman Testinin Çevresel Zararlara Uyarlanması	523
b. Çevresel Meselelerde Makul Şüphenin Ötesinde İspat Standardına Atıfta Bulunulan Vakalar	529
6. Çevresel Zararın Ortaya Çıktığı Bağlamsal Koşullar ve İspat	531
a. Tehlikeli Faaliyetler ve Endüstriyel Faaliyetlerin Tehlikeliliğine Dair Karine	532
b. Doğal Afetler	536
D. Sınır dışı ve İade Konulu Vakalar	543
1. Risk Analizinde Delillerin Sunulması ve Takdiri	550
a. Risk Analizinin Zamansal Boyutu: Ex Nunc Değerlendirme İlkesi / Risk Analizinde Güncellik Prensibi .	550
b. Risk Analizi Bağlamında İkincilik İlkesi: Sınır dışı ve İade Eksenli Kararlarda Mahkeme'nin Resen Hedef Devlet Bilgisi Derleme ve Risk Analizi Pratiği	557
c. Risk Analizinde Göz önüne Alınan Deliller.....	567
d. Başvurucuların Beyanları ve Sundukları Delillerin Güvenilirliğinin Değerlendirilmesinde Şüphenin Lehe Yorumlanması ("Benefit of the Doubt")	580
2. İspat Standardı ve İspat Yükünün Paylaşımı	589
a. Başvurucu Açısından İspat Yükü.....	593
(1) İki Parametrelili İspat Standardı: Gerçek Bir Riskin Varlığına İnanmak için Esaslı Dayanaklar Bulunması	593
(2) Risk Analizinin Unsurları ve Başvurucunun İspat Yükü Açısından Bazı Özellikli Durumlar.....	604
(i) Kişisel Özellikler: Risk Analizinde Kişisel Risk Faktörleri.....	605

(ii) Hedef Alınan bir Gruba Mensubiyet	608
(iii) Geçmişte Maruz Kalınan Kötü Muamele	613
(iv) Sağlık nedenleri/tedaviden yoksun kalmama gerekçesine dayanılan başvurular	622
(v) Bölgedeki Şiddetin Olağanüstü Yüksek Seviyesi	637
b. İspat Yükünün Kaydırılması ve Devlet Açısından İspat Yükü:	647
(1) Dahili Yer Değiştirme (DYD) Alternatifi (Ülke İçinde Başka Bir Bölgeye Yerleştirme)	651
(2) Diplomatik Teminatlar	655
c. Makul Şüphenin Ötesinde İspat Standardına Göndermede Bulunulan Vakalar: Geri Göndermeme İlkesi Eksenli Başvurularda İkili İspat Standardı?	667
E. Ara Sonuç	670
SONUÇ	695
KAYNAKÇA	711
RAPOR, KARAR, TAVSİYE, MİLLETLERARASI ANTLAŞMA, BİLDİRİ VE DİĞER KAYNAKLAR	759
ALFABETİK KARAR DİZİNİ	773
DİĞER ULUSLARARASI VE ULUSAL YARGI ORGANLARININ KARARLARI	821